

प्रादेशिका

एप्रिल १९६७

172

भारताचा इतिहास

१५ व्या शतकाच्या शेवटी पाश्चिमात्य देशांच्या रहिवाश्यांनी नवीन भूभागांचा शोध लावल्यामुळे निरनिराळ्या देशांचा परस्परांशी व्यापार सुरू झाला व त्या देशांच्या इतिहासांत एक नवीन अध्याय प्रारंभ झाला. वास्को डि गामाचे भारतांत आगमन ही त्यापैकीच एक मुख्य घटना होय. ते महिन्याच्या २५ तारखेला काठिकतच्या वेंवरांत त्याने प्रवेश केला.

परदेशांतून आपल्या देशांत यायला दोन मार्ग होते. एक पश्चिमेत्तर पांतांतून लैबस्व्या खिंडींतून व दुसरा समुद्रकाठचा.

मोंगळांनी पश्चिमेत्तर पांताच्या रक्षणाची किडीर केली, वण समुद्रकाठच्या मार्गाच्या रक्षणाकडे दुर्लक्ष केले. सधुद्रावर आयला जर्मन स्थापन करण्याचा यत्न त्यांनी कधीच केला नाही. ते काम मराठ्यांनी केले.

वास्को डि गामा मुख्य करून एक दर्यावेदी तोंडेक होता. तो पोर्तुगीजांच्या रहिवाशी होता आणि लिस्बनहून निघून आफ्रिकेला वळसा देऊन भारतांत आला होता. हानोरिन नांवाचा कालिफतचा अधिकारी त्याच्याशी प्रेमाने दागला. तो भारतांत आला म्हणून पोर्तुगीजांस व भारत यांच्या मध्ये पारस्परिक व्यापाराचे संबंध स्थापित झाले.

हा पूर्वीहि भारत व पाश्चिमात्य देश यांच्यामध्ये मालाची देवाण घेवाण चालू होतीच. परंतु सातव्या शतकापासून हा व्यापार दोन तीन शतकांपर्यंत फक्त आदी लोकांच्या हातांत होता. पुढे पोर्तुगीज लोकांनी सुद्धा हिंदुनहासावर व त्यांचे सधुद्र या व्यापारी मार्गाचा उपयोग करायला सुरवात केली.

२ मार्च १५०० या रोजी किडो अल्बरेज कात्रल नांवाचा एक पोर्तुगीज तडिल १३ जहाजे बरोबर वेळून लिस्बनहून भारताच्या प्रवासास निघाला. या परकीवांना व्यापाराची इतकी परवा नव्हती. ज्या मृगागांत व्यापार होतो तो भूभाग कानीन करण्याच्या दुष्ट हेतूने त्यांनी वाचिगिरी सुरू केली. आतां-पर्वत त्याला कायद्याचे वाटले म्हणून हानोरिनचे लक्ष पोर्तुगीजांच्या कारवायाकडे गेले नाही. परंतु वाचिगिरी सुरू झाल्यावर त्यांच्याशी त्याचे विरुद्ध आले. हानोरिपक्षां कोचीनच्या शासकाचे वैर आहे हे जोळ-खून पोर्तुगीजांनी त्यांच्याशी सत्य केले आणि दक्षिण भारतांतील राजकीय डावपे-चांत शिरकाव करून घेला.

भारतांत पोर्तुगीज सत्ता स्थापन केली ही व्यक्तासो डी अन्तुर्कची यांनी. तो इ.स. १५०३ मध्ये एका नौकादलाचा नायक म्हणून आला. त्याने इतकी कामगिरी कजावडी की त्याला इ. स. १५०९ मध्ये गव्हर्नर म्हणून नेमण्यांत आले.

भारतांत तो पोर्तुगीजांची सर्व कामे पाहू लागला. १५१० विनापूरच्या राज्यांतले गोवे त्याने कानीन केले. हे सुंदर व उत्तम

शेंदूर आहे. अरकाभोक्ता काळांत गोव्याच्या रक्षणाची उत्तम व्यवस्था करण्यांत आली. तेथील व्यापारपण वाढला.

भारतांत पोर्तुगीजांची वस्ती वाढली या हेतूने त्याने भारतीय स्त्रियांची विवाह करून राहण्यास आपल्या देशवासियांस पोत्साहन दिले. मुसलमानांशी त्याचे वैर होतें. आपल्या आनीचे त्याने हित केले. इ. स. १५१५ मध्ये तो मेळा तेव्हा पोर्तुगीज नौकादलाला आव्हान करणारे नौकादल एकहि गव्हर्नर. सर्व पश्चिम विजाप्यावर त्याचा बचक होता.

Fullscreen

127

10 / 72

अस्तुर्क धाव्या नंतर जो कोणी पोर्तुगीज अधिकारी भारतात आला त्याने भामुद्रकोटी एकेक नगर स्थापन केले. वीव, वमण, सल्लेट, बसई, मुंबई, मद्रासमधील दुगली अशींच नगरे होती. पोर्तुगीजांनी लीलोनमध्वे मुद्रां वापरली कीर्ति गाजवली. परंतु पुढे त्यांच्या सत्ते- लाही हा भाग राहाला नाही. वीव, वमण व गोवें एवढी नगरेच काय ती त्यांच्या सत्तेलाही राहाली आणि भारत स्वतंत्र झाल्यानंतर १९६१ साली हा पोर्तुगीज अमलाखालील प्रदेशदेखील खालसा झाला.

भारताशी केलेल्या व्यापारत पोर्तु- गीजांना पुष्कळ फायदा झाला. ते पाहून इतर पाश्चिमात्य देशांत ईस्ट इंडिया कंपनी- सारख्या कंपन्या स्थापन झाल्या. इंग्लंडात इ. स. १६०० मध्ये स्थापन झालेल्या

कंपनीला पूर्वकडील समुद्रीमार्गाने हाणाच्या व्यापाराचा हक्क इंग्लंडच्या राजाने दिला. इ. स. १६०२ मध्ये स्थापन झालेल्या कंपनीला इच राजाने व्यापाराबरोबर पूर्व- कडील प्रदेशांत किंसे बांधण्याचा व सत्ता कायम करण्याचा अधिकार पण दिला. १६१६ मध्ये डेनमार्कपण या क्षेत्रात उतरला. १६६४ मध्ये स्थापन झालेल्या फ्रेंच ईस्ट इंडिया कंपनीने राबवलेय कामांत पुष्कळ शिरकाय करून घेतला अशाच तऱ्हेच्या अनेक ईस्ट इंडिया कंपन्या स्थापन झाल्या.

यांची आपसांत चढाओढ सुरू झाली. १७ व्या शतकाच्या पूर्वार्धात पोर्तुगीज, इच व ईंग्लंड यांच्या आपसांत नकसकी उठत राहिल्या. यांत पोर्तुगीजांच्या हावी यश झाले नाही. त्यांचा बचक १८ व्या शतकापर्यंत पुष्कळ कमी झाला.

नेहरू चरित्र

[३२]

मोतीलालजी व जवाहरलालजी यांच्याशी जयकर व सभू यांच्या दोन विवस चाटाशटी होत राहिल्या. पण त्याचा विशेष फायदा झाला नाही. कारण सभू व जयकर यांचे विचार व नेहरू पिढा- पुढांचे विचार यांत पुष्कळ अंतर होतं. सरकार व काँग्रेस यांचा आपसांत समेट होईल याची अपेक्षा जवाहरलालजी किंवा मोतीलालजी दोघांनाहि नव्हती. गांधीजींचे मत घेतल्या शिवाय व कार्यसमितीच्या इतर सभासदांचा होकार मिळाल्या शिवाय कोणतेहि मत जाहीर करण्यास ते तयार नव्हते. ही गोष्ट त्यांनी सभू व जयकर यांस आणि पत्र लिहून गांधीजींना कळविली.

८ ऑगस्ट या रोजी सभू व जयकरांचे सहकाऱ्यांकडून आणखी एक पत्र येऊन येनीच्या तुरुंगांत आले. त्या पत्राचा थोडक्यांत सारांश असा होता की ये- वल्याच्या तुरुंगांत जाऊन नेहरू पिढा

पुढांनी पाहिजे तर गांधीजींना मेढायला हरकत नाही. परंतु तुरुंगाबाहेर सरदार शेटेल व मोलाना अबुल कलाम आझाद यांना मेढायला परवानगी नव्हती.

“वा जटी मान्य कळून तुम्ही ये- वल्याच्या तुरुंगांत गांधीजींना मेढायला हरकत आहे का ?” सभूनी विचारलें.

“गांधीजींना मेढायला आम्ही तयारी आहे. परंतु इतर सहकाऱ्यांना मेढाया- शिवाय व त्यांचा होकार मिळाल्याशिवाय काही निर्वय वेतां येणार नाही.” दोघां पिढा पुढांनी उचर दिले.

Fullscreen

127

14 / 72

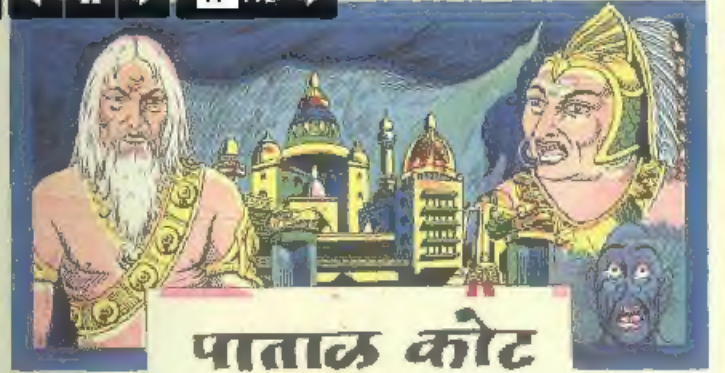

या सवीचा ताण पडल्यामुळे मोतीलालजींना १६ तारखेला ताप आला. ते आपल्या इतर साथीदारांबरोबर १७ तारखेला नैनीला परत जाऊ शकले नाहीत. आले होते तसेच सर्व स्पेशल गाडीनेच नैनीला परत गेले. या खेपेस स्टेशनावर जास्तच गर्दी होती.

मोतीलालजींनी तब्येत नास्त विषडत गेली. त्यांच्या औषधोपचारासाठी त्यांच्या स्वतःच्या डॉक्टरांखेरीज सरकारी डॉक्टरपण आले होते. तुरुंगात चिकित्सेची चांगली व्यवस्था होणे शक्य नव्हते. त्यांच्या निवृत्तीसाठी त्यांना तुरुंगातून सुटका वावी असे मत दिले तेव्हा मोतीलालजींना मनस्वी राग आला. त्यांनी लॉर्ड अर्विन यांना तारेने, सुटकेची सुट्टीच गरज नाही, असे कळविले. परंतु तब्येत विषडत चालूही होतीच.

अशक्तता वाढली होती. ८ सप्टेंबर रोजी त्यांना मोठ्यापणत आले. त्यांना वहा आठवडे तुरुंगवास भोगावा लागला.

त्यांची सुटका झाल्यानंतर जवाहरलालजींनी तुरुंग निर्जिवसा मासू लागला. त्यांच्याबरोबर डॉ. महमूद पण मोतीलालजींच्या सेवेला हजर असत. या काळात जवाहरलालजी इतके मस असत की त्यांचे वाचन, लेखन, नवा विषय व सुत काढणे बगैरे बंद घडले होते. मोतीलालजींना सुटका मिळाल्यानंतर उरलेल्या लोकांची सर्व कामे पूर्वीप्रमाणे सुरू झाली. परंतु त्या कामांत त्यांचे मन लागत नसे व त्यांना आनंद पाहत नसे. मोतीलालजी सुटल्यानंतर बर्तमानपत्र वाचची बंद झाली. त्याच सुमारास रणजीत पंडित यांना अटक झाली व ते तुरुंगात आले.

पाताळ कोट

[१०]

[धर्मक व धर्मक यांची विरूपणी बेनी ब्राह्मी. त्यांच्याबरोबर कात लक्षतां नदीकाठी त्यांची फरा भिन्ननायकाशी ओळख झाली. त्यांच्या मदतीने होवक्यांत कमल नदी वार करीत आहतां त्यांचा संवर्द्ध एका राखडी काळ्या घाटीत. तीथ लक्ष्मण जवळ माकन घासला व तडें नाकली. विरूपाने आपल्या दोरीचा फांत विरूपाने टाकला.—पुढे.]

विरूपाने टाकलेला दोरीचा फांत घाटीच्या बोलावीत होता. दोघांनी वरुही टाकली पंखांत मसफला व त्याने लगेच तो जागि विरुपाजवळ आले. तेव्हात घाटीने जोगने ओढला. तिपटे वार जोराने इतका जोर लावला की विरूप नर हवेत एक उडण्याचा यत्न करीत होती. दोन्ही फलीक ओढ असल्यामुळे काही वेळ धार आकाशात दोन हातवर ओढला गेला.

“विरुपा दोरी सोडू नकोस, मी येतो जागच्या जागी स्थिर झाली. विरूप दोन्ही आहेत.” असे ओरवत खोमक आपली हातांनी दोरी ओढीत होता व वरुहणाच्या नाव वेऊन विरुपाच्या नावेजवळ आला. दोघा मिळांना पण हाक माकन मदतीला लोपयत घाटीने बळ पण झींग पडत गेले

आणि धोडे पाण्यात पडले. त्याच्याबरोबर
विरूप व दोघे भिल पण पाण्यात पडले.
त्या दोघांना चांगले पोहायक येव लवूनहि
ओघ जोराचा पाहून ते धावरले आणि
'बुडलो' असे मोठ्याने ओरडू लागले. चार
हतावर पाण्याच्या ओघात वहात जाणाऱ्या
नावेची कदा करून विरूप म्हणाला—
“भिलदेसीक इतके धावरत असतील असे
मळते मला वाटले. ही व्या नाव आणि
चहा वा. मला पोहता येते. इतका काह
सहन करून हातीं आलेल्या धारीची सांगुती
स्वाभ्याशिवाय माझ्या मनाचे समाधान होणार
नाही.” असे सांगून तो त्या वाजूला
पोहोत गेला.

सोमक धुक आपली नाव घेऊन जातांच
दोघे भिल पण नावेत चढून बसले आणि
विरूप पाण्यात धारीशीं जुंजायला गेला
होता तिकडे नाव घेऊन गेले. तोपर्यंत
विरूप धारीजवळ पोचून तिची माव धरमळा
गेला. तेव्हा तिने आपले पंजे झाडून त्याचे
अंग ओरबाडून काढले. त्यामुळे धावरून
जाण्याऐवजी विरूपाला संस्कार राग आला.
तो संतापून तिच्यावर तुडून पडला. आकाशात
उडणाऱ्या पक्ष्याची भूमीवर राहणाऱ्या

होते. तिपाचीं निळून दोरी ओडल्याबरोबर
ती पंख फडफडवीत स्वामी येते लागली
धुकनें आपला मुरा तिच्या मानेचा नेम
वरून फेकला. पण नेम चुकला व तळवार
तिच्या छातीला लागली. त्याबरोबर तिनें
मंत्रवड सोडला व तडफडत पाण्यात पडली.
ते पाहून सोमकाला अत्यानंद वाटला.
“घूर! जातां मीति नाही. मी होडी
आणतो.” असे ओरडून सांगून तिकडे
नाव घेऊन गेला. या अवधीत विरुपाच्या
नावेतले धोडे विचकून नावेत उल्ला मारून
लागले व भावू लागले. त्यामुळे नाव उलटली

विरूपाशीं पाण्यांत होत असलेली ती विलक्षण होनासोब पाहण्यासारखी होती. धूमक व सोमक स्वतः मोठे शूर व बहादूर होते, पण ते देखील ते दृश्य पाहून विरूपाचे कोंबुक करीत होते.

परंतु त्यांच्या मनास सारखी भीति घाटत होती, एखादी घुसर किंवा मगर येऊन दोघांना मरून लोळ पाण्यांत आपल्या दुर्दैव ओढून घेऊन गेली तर! “दोन्ही नावा विरूपाजवळ घेऊन चला!” धूमक ओरडला. एका मिनिटांत दोन्ही नावा त्याप्रमाणे विरूपाजवळ जाऊन पोचल्या. तिकडे तो

एका हाताने घारीची भातगुटी पकडून दुसऱ्या हाताने तिचे दोन्ही पाव घड धरण्याचा यत्न करीत होता. नावा जवळ पोचताच धूमक ओरडून म्हणाला—“विरूपा! नावेत ये पाहू! फासांत अटकलेली चार कोठे जाते रे?” असे भांगून त्याच्या दोन्ही खाकांत हात घाऊन त्यांनी त्याका वर ओढले. त्याच्या सर्व अंगाळा वस्त्राच्या तळाच्या जखमा झाल्या होत्या.

“अरे ही चार नाही, कोणतातही राक्षस विसतो आहे.” धूमक आपला सुरा घारीच्या अंगावर फेंकत म्हणाला.

“अहा भाऊ! याच्याहून मोठमोठे मच्छर फळी आहेत वा रानांत. आमच्या पैकी काही जणांनी यांनी पिले पकडून मारली आहेत. यांना शिकवले की शिकारीच्या वेळी यांची पुष्कळ मदत पण होते.” विरूपा कीव वाटल्यासारखे घारीकडे पहात म्हणाला.

ते पाहून धूमक जोराने हंसला व म्हणाला. “तिचे काळीज काढून ते भाजून खाण्याची तुम्ही ती प्रतिज्ञा काय झाली रे? आइले जंग पहा वरा, किती जखमा झाल्या आहेत व किती रक्त वाहतं आहे ते!”

कापोडा

आपल्या जखमांकडे एकदां पाहून विरूपा म्हणाला—“नदी पलीकडे एकदां पोचू तर या, एका मिनिटांत सर्व जखमा भरून येतील.”

तेवस्थान्त भिरांती जोराने वचही मारच्यावर थोड्याच वेळांत सर्व पलीकडच्या काठी येऊन पोचले. पर्वीत उडी मारून पडलेले घोडे पोहोच पलीकडे गेले व झाडासाठी उभे राहून सेकाळे लागले. “घांचो चुचा! पळून माही गेले रानांत कोठे, मल्लीव आपले.” असे म्हणत सोमकने जवळ जाऊन त्यांचे लगाम धरले व एका जागी हिरवे भवत होत तिकडे त्यांना घेऊन गेला. विरूपने घारीला झाडाच्या बुंध्याला बांधून ठेवून आपल्या जखमांना आपआप १२१ रस काढून चोळण्यासाठी जवळच्या झुडपाच्या वाजूला गेला. धूमक आपले ओले झालेले कपडे पिलून बाळत घालू लागला.

पाव तास जेमतेम झाला असेल एकदम विरूप एका झुडपा आडून ओरडला—“भाऊ, भाऊ! हे पहा काय झाले ते!” जसे म्हणत एक खडाच हातांत धरून धूमकजवळ चकित आला.

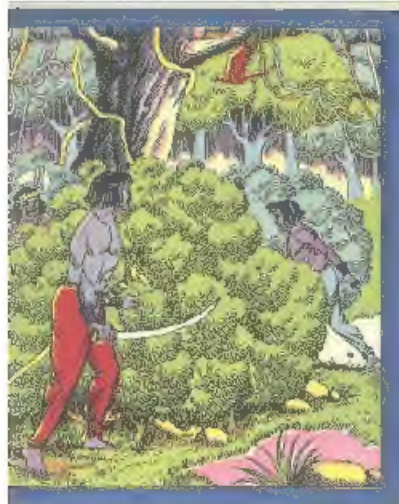
“काळशंकर मांत्रिकांनी आहे का ही!” धूमकने विचारले.

“होय दादा! मला चांगले वाटवते. मी ओळखली. त्या माळकावर काही तरी मोठे संकट सुरू झालेलं होतं. कुंभीर नांवाचा राक्षस आहे, असे म्हणाला होता ना तुम्ही? त्याने त्यांना ठार केले जसावे” भ्यालयासारखा विरूप म्हणाला.

“काळशंकर मांत्रिक असा सहजी परजारा नाही. राक्षस जसूनदेखील कुंभीर असा दुरु नाही. त्याचा स्वभाव असा नाही, मला माहीत आहे. पण मांत्रिकावर काही तरी मोठे संकट ओढवले होतं, मात मला सुद्धा शंका नाही.” धूमक म्हणाला.

कापोडा

विरूप काही तरी बोलणार होता तेवज्यांत सोमक भूमकाचा म्हणाला—“बस ! लवकर दकडें ये !” असे म्हणत तलवार उपसून जवळच्या झुडपांच्या बाजूला घाई घाईने निघाला. एक छोटा मोठ्याने लेंकाळस मागच्या दोन पांखांवर उभा राहून सोमकाच्या हातातला ल्हागम सोडवून पळून जाण्याच्या वेतास दिसला.

भूमक व विरूप सोमक होता तिकडे पळत गेले. सोमक झुडपांकडे बोट हालवीत म्हणाला—“त्यांच्या पाठीमागून शुहेतून किंवा भिळांतून कोणी बोलण्यासारखा कष्टाने विचारले

Fullscreen

127

X

◀

⌂

▶

2b

172

▶

आवाज ऐकू येत आहे. सुरवातीला मी ओळखले नाही. थोडा पळून जाण्याची घाई करू लागला तेव्हा माझे लक्ष तिकडे गेले.”

भूमक “जय काली माते !” म्हणत तलवार उपसून त्या झुडपांत शिरला. त्याच्या पाठांपाठ “जयदांभवी !” म्हणत विरूप पण शिरला.

“अहो पण, फक्त पहाव उभा राहणाऱ्या बर तलवारीचा नार कां करता ! मी राक्षस नाही. तसाले मनुष्यपण नव्हे. पंचवीस वर्षे झाली मला कालकली राक्षसाने हे विरक्षण रूप दिले आहे.” असे कोणी बोलत असल्याचे ऐकू गेले.

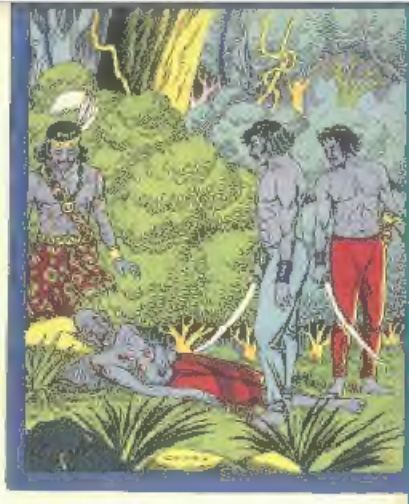
ते बोलण्याच्या ते मयंकर व विरक्षण रूप पाहून तिचे आगच्या जागी थक्कले. खोल गेलेले दोळे, दमक पडलेले डोळे आणि सुई सारखे, दमक जाड केस असलेला तो मनुष्य बोलणाऱ्या मयंकर प्रेतासारखा दिसत होता. त्याच्या शरिरावर जखमा स्पष्ट दिसत होत्या.

“त्या खडावा कोणाच्या, तो मंत्रवृंद कोणाचा ? दोन्ही कालखंड मंत्रिकाचेच का ?” त्या मयंकर कुरूप बाणसाने मोठ्या कष्टाने विचारले

“होय ! कालखंडाचेच ! पण तू कसे काय ओळखलेस ! कोण तू ?” भूमकने विचारले.

“शोक्या वेळांत मरायला टेकलेला मी कोणी असलो म्हणून काय झाले ? एका काळी मी या प्रदेशांतला निवासी होतो. कालकाली राक्षसाच्या नोकराचे हातीं सांपडले व गेली पंचवीस वर्षे त्यांनी दिलेले कष्ट सहन करीत आहे. त्यांनी मला ठार करण्याचे प्रयत्न वाखचून, मी या प्रदेशांतला राहणारा आहे म्हणून इकडून मनुष्यांना पळून घेऊन जाताना वाद दासविण्यासाठी मला बरोबर घेऊन जाऊ लागले. आतां सुद्धा मला त्याच कामावर बरोबर आणले. मी पळून जाण्याचा प्रयत्न केला, आणि त्याचे हे फल भोगतो आहे.” असे सांगून तो डोळे मिटून कण्ठ लागला.

आतां बराच वेळ तो काही बोलणे शक्य नाही असा विचार करून भूमक त्याच्या जगती जवळ जाऊन म्हणाला—“माझी त्या कालकली शत्रुतावर सूड उगवण्यासाठीच बात आहे. त्याला ठार करून तुझ्या वास्त्याला शांति मिळवून देण्याची जबाबदारी जाझी घेतो. एक गोष्ट सांगशील का ?

वस कालखंडावर मांजिकाला त्या राक्षसाच्या नोकरांनीं ठार केले का ?”

“ते नव्ही नाही मला माहीत. तो आणि त्याच्याबरोबर आलेला तरुण, दोघे त्यांच्याशी युद्ध पुरू लागले तेव्हा त्या मडनडीत पाय काढण्याचा मी प्रयत्न केला. तेव्हा मला तलवार भोसवून त्यांनी येथे टाकून दिले.” तो म्हणाला.

“ते दुष्ट कोणत्या बाजूला गेले धांवा-शील का ?” भूमकने विचारले.

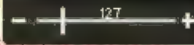
“मला ते माहीत नाही. पण ते ज्या नांवेत बसून आले होते ती नांव डोंगराला

चांदोबा

चांदोबा

Fullscreen

127

22 / 72

बळसा देऊन नदी जाते तेथे काठावर आहे. नदीच्याकाठी एक मोठी नाव दिसली. ते झाडाच्या आडून लपतछपत पुढे गेले व काठाजवळ पोचतांच काठावरच्या झाडावर चढून नावेच्या बाजूला टेहेलणी करून पाहू लागले. नावेत कोणी नव्हते. पण नावेभोवती कितीक सुसरी तरंगत असल्या दिसल्या. घमक म्हणाला—“सोम बाण एकीला मारून पाहू या, डोक्याचा नेम घेऊन बरे का.”

धूमकने कापड त्याच्या अंगावर टाकले व विरूपाळा विचारले—“विरूपा! तुला माहीत आहे का रे नदी कोठे वळते ही?”

“माहीत आहे दादा! तसे फार दूर पण नाही. चला जाऊ या.” विरूप म्हणाला.

“घोड्यावर नीट नजर ठेवायला मिळाला सारंग नदी बळसा घेते त्या बाजूला तिचे निघाले. चारपांच दिवसांनी त्यांना योगराला बळसा देऊन जाणारी नदी व तेथे

नदीच्याकाठी एक मोठी नाव दिसली. ते झाडाच्या आडून लपतछपत पुढे गेले व काठाजवळ पोचतांच काठावरच्या झाडावर चढून नावेच्या बाजूला टेहेलणी करून पाहू लागले. नावेत कोणी नव्हते. पण नावेभोवती कितीक सुसरी तरंगत असल्या दिसल्या. घमक म्हणाला—“सोम बाण एकीला मारून पाहू या, डोक्याचा नेम घेऊन बरे का.”

सोमक बाण सोदणार तेवढाच विरूप म्हणाला—“दादा! जहो भाऊ!” असे म्हणत कांही सांगू लागला. परंतु तोंडपेठ सोनकने बाण सोडला होता व तो एका सुसरीच्या डोक्याला जाऊन लागला होता. सुसर नदीत मोठ्याने उडी मारून मनुष्यांच्या आसनांत औरडली.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

मालिणीची भक्ति

विक्रमांकन आपला हट्ट सोडला नाही.

तो पुन्हा झाडाजवळ गेला, प्रेह सांघावर काढून घेतले व श्मशानाच्या दिशेने मोठ्याने चालू लागला. तेव्हा पेंसत बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा! वा अपराधीच्या वेळी तुला इतके कष्ट सहन करित असलेला पाहून मला हंसपाद नांवाच्या राजाचा योगरीच्या फुलांसाठी फिती कष्ट सहन करावे लागले होते ते आठवतात. तुला मी त्याची गोष्ट सांगितों.” अने सांगून वेताळ ती गोष्ट सांगू लागला.

कुंजरावतीच्या हंसपाद राजाचा भद्रपाल नांवाचा मुलगा होता. त्याचे कुसुद्वीपाच्या राजकन्येशी लग्न झाले. लग्न झाल्यावर तो तीन महिने सासुरवाडीच राहाल्यानंतर बायकोला घेऊन आपल्या घरी एका जहाजात

वेताळाच्या गोष्टी

राजानें कुलदेवीची पूजा केली व मागणें सांगितलें—“अबे! माझ्या मुलाला व सुन-वाईला सुरक्षित परी पोचतें केलें तर मी तुझ्या चरणीं एक सहस्र सुवर्ण पुद्रांची मोगरीचीं फुलें वाहीन.”

तिसऱ्या दिवशीं वादळ ओसरलें. चवथ्या दिवशीं राजपुत्र मद्रपाळ सकुटुंब येत होता तें बहोज सुरूरूप किनाऱ्याला लागलें. जहाजाच्या कप्तान फार हुशार होता. वादळ येणार हें त्याला कळतान त्यानें आपलें जहाज एकां वेढामधल नेऊन नांगर टाकला होता. वादळ थांबल्यावर बहोज पुन्हां निघालें. मद्रपाळ सपत्नीक किनाऱ्यावर उतरला.

“देखीनें माझें मागणें मान्य करून माझ्या मुलाला व सुनवाईला सुरक्षित परी आणून पोचतें केलें आहे. बोलल्याप्रमाणें आजच हजार सुवर्णपुद्रांची मोगरीचीं फुलें देवीच्या चरणीं वाहीन.” असें सांगून राजानें आपल्या नोकरीना मोगरीचीं फुलें आणावला पाठविलें आणि स्वतः देवळांत वाट पहात बसला.

राजाचे नोकर संध्याकाळ होत आली तरी परत आले नाहींत आणि आले ते

रिकाऱ्या हातांनीं. एक देखील फूल कोठें मिळालें नाहीं. वादळामुळें सर्व फूल झाडांची नासारी झाली होती.

तें ऐकून काय करावें हे प्रधानाला सुचेंना. तो राजाला म्हणाला—“महाराज! देवीची पूजा पुन्हां केव्हां तरी करूं. आज एक देखील फूल कोठें मिळालें नाहीं. वादळानें फूलझाडांची फार नासाडी झाली.”

“पण मी नवस केला होता ना कीं मुलगा सपत्नीक परत येईल त्याच दिवशीं मोगऱ्याच्या फुलांनीं पूजा करीन म्हणून! फुलें मिळेंपर्यंत मी येथेच बसून राहणार.” राजा म्हणाला.

फुलें विकणारे माझी देवळाच्या दारावर संध्याकाळच्या वेळीं फुलें घेऊन येऊन बिकायला बसत. प्रधानानें विचार केला एकावाजवळ असतील चार फुलें. त्याप्रमाणें तो गेला. परंतु एकदेखील माळी आलेला नव्हता.

इतक्यांत एक मालीण फुलांची एक दोपली घेऊन येऊन बसली. प्रधानानें जवळ ताऊन विचारलें—“मोगरीचीं फुलें पाहिजेत. आहेत का? आहेत तीं एवढीच आहेत.” असें सांगून तिनें ओढळभर फुलें पुढें केळीं.

“बस, एवढीच! ती कशी पुरणार? आम्हांला एक हजार सुवर्णपुद्रांचीं फुलें हवीं आहेत.” तो म्हणाला.

“तुला हजारानीं कीं लाखांनीं हवीं असतील. एण माझ्याकडे आहेत तीं एवढीच.” ती म्हणाली.

प्रधानानें देवळांत जाऊन ती गोंष्ट राजाला सांगितली.

राजाच्या मनांत एका गोष्ट आली. म्हणाला—“प्रधान! आपल्यावर देवीची कृपा झाली आहे. तीच फुलें हजार असें सांगून तिनें ओढळभर फुलें पुढें केळीं. सुवर्णपुद्रा देऊन घ्या.”

पसून निघाला. ईसपाद राजाला पूर्वीच तें कळलें होतें.

मद्रपालाचे जहाज समुद्रांत मध्यभागीं नालत होतें. एकाएकीं एक मोठें स्फुपान आलें. वादळाच्या जोरांन कुंबरावती नगरीतील मोठमोठीं झाडें उपरून पडली. गांवांत समुद्राचें पाणीं शिरलें. कोंक्यांच्या होळ्या बुडाल्या. कित्येक जहाजे पण बुडून वेळवापीं वापलीं आलीं. कपळांत मुलगा व सुनवाई. मांच्या जहाजाचीं काय दशा झालीं असणार वा गोष्टीची काळजी राजाला वाटत होती.

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

26 / 72

तू आतां आणखी ओजळ करून घेऊन आली आहेस. म्हणजे तू मला ठगवलेस.

“हे पद्मा, विकायला फक्त एक ओजळ करून फुलें आहेत असेंच मी सांगितलें होतें. मी त्यासाठी तुमच्याजवळ एक हजार सुवर्णमुद्रा मागितल्या होत्या का! तुम्हीच स्वतः दिसतात. माझ्याजवळ एक ओजळ आणखी फुलें होती. पण ती विकायला नव्हती. मी स्वतः देवीच्या पुजेसाठी ती ठेवून दिली होती. माझ्याकडे दोन टोपल्या फुलें असतात तेव्हा मी फक्त एका टोपलीतली फुलेंच विकतें. दुसऱ्या टोपलीतल्या फुलांनी मी देवीची पुजा करतें. माझ्याकडे दोन फुलें असती तर मी फक्त एकच फुल तुम्हांला विकलें असतें. मी कोणाला ठगवले नाही.” ती म्हणाली.

ती गोष्ट खरी होती. तिच्या नवऱ्याचा मळा होता. तांत जेवढी फुलें मिळता त्यांतलीं अर्धी ती विकण असे व अर्धी देवीच्या पुजेला घेऊन जाई. ही गोष्ट कळल्यावर तिच्या नवऱ्याने व सासूने तिला थराबहेर काढलें. कारण फुलें विकून ती पैसां मिळवीव नव्हती व अशातम्हेंच नाही. तुझ्याकडे आणखी फुलें होती व घर तुटले जात होतें. तेव्हा ती आपल्या

चांदोबा

माताच्या आज्याकडे जाऊन राहू लागली. त्याच्या दारीं तिनें मोहरीच्या फुलांचे वेल लावले. त्या वेळांना लागणारीं फुलें ती अर्धी विकत असे व तेवढ्यावर तिचा व तिच्या आज्ञाना निवाह होई. बाकी अर्धी फुलें घेऊन ती देवीची पुजा करी.

ती दररोज देवीच्या पुजेला घेऊन देवीला फुलें वाढाते हें चांगलें माहीत असूनहि पुजारी तिच्यावर खिसकावून जोरडला—“माहीत आहे का, दे कोण तें? महाराजांकडून हजार मोहरा घेऊन देखील तू स्वतःजवळ एवढी फुलें लपवून ठेवली होतीस नाही का? तुझ्यासारख्या लबाड लोकांची पूजा देवी कडून करील असें वाटलें होय तुला!” असें म्हणत त्यानें, माळिणीनें दिलेलीं फुलें राजाच्या फुलांत वातलीं. त्याबरोबर राजाचीं फुलें निस्त्रास्यसारखीं लाळ होऊन राख होऊन गेलीं. तें पाहून राजा वेढ्यासारखा पुढ्यावर ओरडून म्हणाला—“भटजी! देऊन टाका त्या माळिणीचीं फुलें तिला. देवीसमोर कोणी लहान किंवा मोठा नाही.”

पुढ्यानें कोणत्या दारांनीं तानीं फुलें उचलून बाजूला काढलीं. तेव्हां पुन्हां

जळलेलीं फुलें टवटवीत झालेली दिसली. त्यानें राजाची व त्या माळिणीचीं फुलें निरनिराळीं वाहून पुजा केली.

त्यानंतर गरीब माळिणीनें आपापच पाळटलें. बायकोजवळ एक हजार मोहरा आहेत हें कळल्यावर माळिणीचा नवरा तिला बोलावून घेऊन गेला. त्या माळिणीवर देवीची विशेष कृपा आहे हें कळल्यापासून सर्व तिचा आदर करू लागले.

बेथवर गोष्ट सांगून वेताळानें विचारलें— “राजा! दोघांपैकी कोणाची भक्ति तुझ्या-उचलून बाजूला काढली. तेव्हां पुन्हां मते जास्त वाखाणण्याजोगी म्हणतां येईल,

राजाची की माळिणीची ? या प्रश्नाचे उत्तर माहीत असून तुं दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम जुला माहीतच आहे, तुमचा होण्याची शंभर टक्के होऊन तुम्हाच पायांवर होऊ न्यायनीस "

त्याच विक्रमार्क म्हणाला - "माळिणी चीच सक्ति नाही का मोठी ? राजाने आजूढभर फुलांमाडीं एक हजार मोहरा घायला मार्गपुढे केले नाही हे खरे असले तरी त्याने सोडाशा स्वार्थबुद्धीनेच तो नवस केला होता त्याचा मुलगा व सून दोघांना सुखरूप परत पाठविले तर देवीला एक हजार मोहराची भोगरीची फुले वाहण्याचा नवस राजाने केला होता, असले नवस त्याने आपल्या आयुष्यभरात कित्येकदा केले असणार या सिध्दाय एक हजार मोहरा काढून देणे राजाला मुक्तीच कठीण

नाही. पण माळिणीची मोष्ट निराळी आहे तिला एकदा पैसा मिळविणे किती कष्टाचे काम होते ? तरी ती आपल्याजवळची अर्धा फुले नित्यनियमितपणे देवाला वाहायला वगळून देवी तिने नवम फेरण्यामाडी स्वार्थबुद्धीने देवीला नक्की फुल वाहली नवचाने टाकल तर त्याहून मोठे दुर्भाग्य आणखी काय असणार एका स्त्रीचे ? परंतु त्या स्थितीतहि ती देवीला विसरली नाही तिच्या मनात देवीची आणि शक्तिचा सारस्वीच जिवंत होती. म्हणून त्या माळिणीच्या भक्तीगी राजाच्या भक्तीची तुलना काणे हास्यास्पद आहे "

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताना वेताळ प्रेतांवरवर अदृश्य झाला व पुन्हा झाडांच्या फांदीला जाऊन लांबकाळे लागला कल्पित

सुरेभ्य नांराच्या एका मुनिकुमारांनी सांउज्य मुनि म्हणाले "ब्रह्मदेवाची विद्याभ्यास पुरा करून मुमजा नांदाच्या एका भुलीशी लस करून संसार धारला. त्या नाकडे शिकायला काही शिष्य जमा झाले, एकदां विदुसमा भरली. मोठमोठे वेदशास्त्र पातंगन विद्वान सभेस हजर होते वेदान्त रत्न पारंगत कोणी असेल तर ते एकटे माण्डव्य मुनि, असे घोर पंदिनांनी म्हटलेले सुरेभ्यने ऐकले लगेच तो मांडव्य मुनीकडे गेला व त्याचे शिष्यत्व ग्रहण करून वेदाध्ययन करू लागला

चारपाच वर्षांत मांडव्य मुनींनी आपल्या या शिष्याला त्याच्याजवळ होता ती सर्व वेदविद्या शिकवून दिली. "वेदविद्या पवहीच का मुख्य ? की आणखी काही ज्ञानावयें राहून मेळ आहे." सुरेभ्यने विचारले

सांउज्य मुनि म्हणाले "ब्रह्मदेवाची वाणी म्हणून प्रगट झालेल्या वेदान्त फक्त नाच वेद देखेनासे मर्त्यलोकांत येऊ दिले. त्यापैकी फक्त एकाचच मी अध्ययन केले, बाकी मारद्वाज वाच्याकडे आहून " ते कळव्यवर सुरेभ्य मांडव्य मुनींचा निरोप घेऊन भारद्वाजाच्या ग्राधर्वांत गेला. त्याला माहीत होती ती वेदविद्या त्याच्या कडून शिकून घेतली, पण तेवढावर त्याच्या मनाचे समाधान झाले नाही. म्हणून त्याने त्याचा विचारले "आणखी वेदाध्ययन करावेचि असा त्या काय कराव ! " "आणखी वेदाध्ययन करा पंचे असेल तर हंदाळा सगुष्ट कर आणि वाच्याजवळ पुढील वेदविद्या नक " मर्यात म्हणाले

सुरैभ्य इंद्राळा हांतुह करण्यासाठी तप-
श्चर्या करू लागला. काही दिवसांनी इंद्र
असह झाला व बर भागायला सांगितलें.

“देवाभिदेवा, मी वेदांत गारंगत
पद प्राप्त व्हावे म्हणून तपश्चर्या करीत
आहें आपल्याजवळ जेव्ही जेदविद्या आहे
ती देण्याचा अनुग्रह करावा.” सुरैभ्य
म्हणाला.

इंद्र त्याच्यासमोर जेदाचें शीटें दस
टाकून अंतर्धान पावला. सुरैभ्य तें घरीं
प्याणून एकेक ठाठपन पाचू लागला. तो
वाचीत असता त्याची बापको आली

“कशाला म आली आहेस तू मी
नव्हते गेल्यावले तुला ” सुरैभ्य म्हणाला
“तुम्ही गृहस्थाश्रमी आहां गृहस्थधर्म
निभावण्याची तुम्हाच्यावर जबाबदारी आहे
वा गादीची आग्रवण करून घ्यायला आला
आहे ” बापको म्हणाली

“हे वेदाध्ययन पुरे झाल्याशिवाय संसा-
रंत गुरफटून राहाण्याची इच्छा नाही ”
सुरैभ्य म्हणाला.

वर पराहले तर ती हाती म्हणूनच त्याचे
वेदाध्ययन निर्विघ्न चालू गेव्हले कारण
त्याला कंदमुळ फळे पेरून बायला ज्ञान्याची
गारू नव्हती कां गाईगुरांकडे लक्ष देण्याची
गारू नव्हती. सर्व कामें सुकनाच करी एक
दिवशी वेदांच्या द्वपरांत एकहि पान उरलें
नाहीं तेव्हां तो भारद्वाज मुनींचे आचार
मानण्यासाठी त्याच्याकडे गेला व त्यांना
जमस्कार करून म्हणाला “आपल्या कृपेने
मी तपश्चर्याकरून इंद्राळा प्रमथ केले व
त्याच्या अनुग्रहाने सर्व वेद मला मिळाले
मी ज्ञेयान्वां जाहीपान्त अध्ययन केले जाह ”

“नरम तुझ्याहून थोर वेदवंता आता
आ जगांत दुसरा कोणी नाही, तू जी
वेदविद्या संपादन केली आहेस ती आपल्या

जिण्याना शिकव हेंच तुझ कर्तव्य होय ”
असा उपदेश करून भारद्वाज मुनींनी त्याला
वाशीबांद दिला

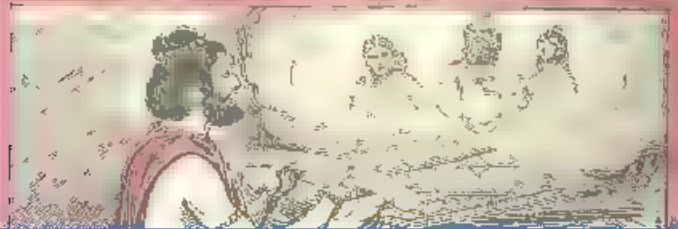
सुरैभ्य आपल्या राजमांत परत आला
आपले रक्त समग्र वेदाध्ययन करून
वेदवाग्म्यांत झाले आहून हे पकून त्यानं जून
जिण्य पुन्हा आभमान आले सुरैभ्य त्यानं
ज्वावंश स्वयं लागला तेव्हा त्याला
इंद्राच्या अनुग्रहाने मिळालेले वेद आठवेनात.
मांडन्य व भारद्वाज मुनीकडून स्थानें
जिंकून घेतला हाता तेवढाच वेदाचा भाग
त्याला आठवला त्याची चूक त्याच्या
लक्षान आली. इंद्राने दिलेले जेद त्यानें
वाचून काढले होते. परंतु समग्र त्याचा
पाठ केला नव्हता आपली चूक लक्षांत
आल्यावर यत्ना फार वाईट बाटलें. त्यानें
प्रत्यक्ष वेदाचेंच स्मरण करून प्रार्थना केली.
तेव्हा वेदाने ते दूसर त्याच्यासमोर घसट
झाले या स्वैपेस त्यानें मत्किपूर्वक वेदाचें
शास्त्रात पारायण घुरू केलें. यथाभागून
बरे येईल सुरैभ्यची दृष्टि क्षीण होत
गेली त्यानें वर डोके करून पाहिलें, तेव्हां
त्याला समोर एक म्हानारी उभी दिसली.
“काण हो बाई तुम्ही ? ” स्थानें विचारले.

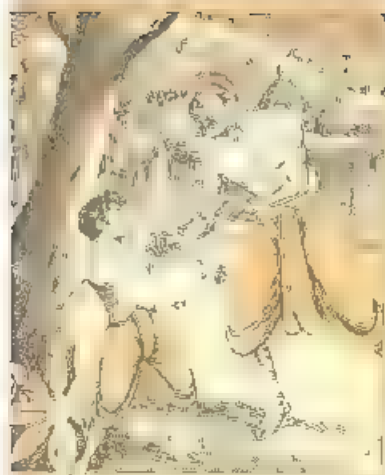

“मी सुमना ” ही म्हणाली.

सुरैभ्यनें वकित होऊन स्वतःकडे पाहिलें.
त्याला पण वार्धक्य आलें होतें. तोंडावर व
अंगावर सुरकुत्या पडल्या होत्या. केस
पिकले होते पारायण करण्यास अंगांत
शक्ति सुद्धा उरली नव्हती.

सुरैभ्यनें इंद्राने स्मरण करून ध्यावर
भरलें. इंद्र दर्शन देण्यासाठी प्रत्यक्ष झाला.
तेव्हा सुरैभ्य म्हणाला “देवा! तू मी
गामितस्यामनाचें वेद देण्याचा अनुग्रह
केलास पण त्याचा पाठ करण्यास पुरेशी
शक्ति बिली नाहीस. माझे वायुप्य संपत

धोडूनें त्याच्या अंगाला हात लावल्या बरोबर धोडू तो राजकुमार झाला व राजकुमार धोडू झाला. आपल्याला एकाएकी हे गरिबाचे रूप कसे मिळाले हे राज कुमाराला कटेना. ज्या घुलने हात लावतांच त्याला गरीब दुरुचे रूप मिळाले होते त्या मुलाचा घोष काढीत राजकुमार देवळानजीक आला. तेव्हाच विद्रू पण तिकडेच आला. राजकुमाराने त्याला विचारले—“काय रे काय करतो आहेस येथे?”

विद्रूनें त्याच्या त्या उर्मट मोठ्याकडे दुर्लक्ष्य केले, राजकुमाराने त्याला पाहून पुन्हा विचारले “काय रे मला माझ्या वडिलांकडे पोचता करतील का? तुला मी नवीस देईन.”

विद्रू चकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागला. व म्हणाला “होके फिरले की काय? एवढी बढवड चालविली आहेस ती?”

धोडूच्या रूपांत असलेला राजकुमार म्हणाला—“तोड संभाकून शोक. मी राजकुमार आहे, रुक्षात ठेव.”

विद्रूनें त्याला म्बलचा मुलगा समजून त्याच्या लोडावर हात ठेवला व म्हणाला—“हाल! अमें देवळासारखे घोड, नवे कपडी

एकले तर तुला कैद करतील की. तुला नेहमी राजकुमार होण्याची स्वप्ने रडत असतात. ती स्वप्ने पाहतो पाहतो वेद जागणार आहे तुला.” असे म्हणत तो राजकुमाराला धोडू समजून उचकल बरी घेऊन गेला

राजकुमार वाटनेर पाच शाजीत ओरडत होता. सोड मला. कोण तू? कोठे घेऊन चालला आहेस मला. कोणता तरी मुलगा मला शिवला व मला हे रूप मिळाले त्याला येऊ दे तर समीर, त्याचे रक्त पिईत.

विद्रू त्याला कसावसा हॉ घेऊन गेला. माशिकांना नोकाचून मृत नीत असेल तर उतरवायला सांगितले. पण काही उपयोग झाला नाही. राजकुमाराची प्रकृति नास्तिक बिघडत गेलेली दिसली. शेवटी त्याला एका खांब्याला बांधून ठेवावे लागले. खांबी खांबी झाली की मुलाला वेदच लागले आहे कारण तो झांपडीकडे पाहून लोड वेगाळू लागला व स्वस्थला जाणून दिले की ते भिरकावून देऊ लागला.

तिक्टे धोडूला राजकुमारचे रूप येनांच बाबरव्यासामने झाले व तो पळे लागला राजवाड्यांत राजकुमार हरवल्यावर जराहा काय दिसले शांत ”

झाला त्याला हुडकून काढण्यासाठी निघालेला शिपायापैकी एका दोघांची नजर राजकुमाराच्या रूपांत असलेल्या धोडूवर पडली. त्यांनी त्याला विचारले—“मालक! तुम्ही येथे आहात का? किती वळ झाला, पुमचा घोष चालला आहे.” ते त्याला राजवाड्यांत घेऊन गेले

राजवाड्यातल्या भवनवीन वस्तू पाहून धोडूला आश्चर्य वाटले. त्याला मल्लेक वस्तू लक्ष देऊन पाहून असलेला वाहून शिपायांना विचारत घेती! वने तरीत राजवाड्यांत राजकुमार हरवल्यावर जराहा काय दिसले शांत ”

धाडले त्यांच्या मोरण्याकडे दुर्लक्ष केले पण रानवाज्यांसल्या प्रत्येक हालनाच म सोलीत जाऊन सर्व काही कौतुकाने हाताळून पाहू लागला. एका जागी नोकरांचाकरासाठी सैपाक बाळ होता धाडले त्यासले एक दीन पदार्थ उचवून खावे म्हणाला - "काय पण म्बवार खाहे!"

"बाळक! हा तर नोकरांसाठी सैपाक बाळ आहे. बाळक लोकासाठी सैपाक निराळ्या जागी बाळ आहे." नोकर म्हणाले, पण धाडले तिकडं दुर्लक्ष केले

बादोबा

तो दिवायल राजकुमार होना, पण त्याचे बागणे राजकुमारासारखे त्याने काही तरी पंचित्र वाटले मदीना नोक- रानी ती गोष्ट राजाला जाऊन कळविती राजाने मुलाला जवळ बोलाविले व त्याच्या चालण्या मोलण्यावरूनच राजाची मारी पटली की त्याच्या मानवर पुन तरी वसल असोवे किवा कोणीतरी मज टाकला असावा म्हणून त्याने मार्गदर्शन बोलावून उपचार करावला नागिनले पण सर्व उपाय निरुपयोगी ठरले एवढेच नव्हे तर तो राजवाळ्यातून पळून जाण्याचा पल करीत आहे हे दिसून कळले

राजाने दबडी पिटविली की राजकुमा- राला मूलवासा शास्त्री आहे त्याला जो कोणी बरा करील त्याला दहा हजार रुपयांचे बंधन ठेव्यांन येईल.

दीन तरी विट्ठलापण केळी व वजुनः त्याच्याकडेच होता. त्यालापण पळली त्याला शिवबाहा मुला दिव्या मूलगन पयावा हे त्याने तसे करून ओळखले हात १५ न कोडे भर व काय करीत जवळ ह त्याला माहीत नव्हते दबडीची चमडी कळण्यास तो मुला र तवाळ्याने

राजकुमार म्हणून राहू लागला असावा म्हणून जाऊन एकदा पाहूया. समोरासमोर बोलली की साच्या गोष्टीचा ठळकडा होईल, असा त्यात विचार केला

म्हणून राजकुमार विट्ठली त्याच्या मुला सरमान याक लागला, इतकी की विट्ठला वाट लागले की मुलाची मूलवासा येळी. विट्ठले याला खांद्यात बांधून ठेवायचे सोवले राजकुमार विट्ठला म्हणाला "काय तसा पाहात असलेला पाहून तोकराना हो बारा राजाच्या मुलाला वेड लागले आश्चर्य वाटले. आणखी बाहि गोष्टीचे आहे हा मूलवासा घाली जाहे असे लोक आश्चर्य वाटले की तो मुलगा सरळ राजाकडे सांगत जाहून नाहा का "

"होय, ती ऐकडीस का वंदी ! त्याला जो बरा करील त्याला दहा हजार रुपयांचे बंधन मिळेल म्हणे." विट्ठ म्हणाला

"मी त्याला बरा फक्त वास्तवतो चला मला घेऊन राजाकडे !" राजकुमार म्हणाला

दोघे राजवाळ्यात गेले राजकुमार नोकरांकडे टक् लावून पहात होता त्याला तसा पाहात असलेला पाहून तोकराना आश्चर्य वाटले. आणखी बाहि गोष्टीचे आश्चर्य वाटले की तो मुलगा सरळ राजाकडे विट्ठला नेऊन गेला, जणुकाही राजकुमारकडी

प्रत्येक गोली दाखल व फाता कोंपरा त्याच्या माहितीतला होना.

तो सरळ रोजाकडे गेला व म्हणाला "तुमच्या मुलाला भेटून मी त्याच्याबरोबर थोडा वेळ बोललो तो बरा होईल" ते ऐकून राजाला थोडे आश्चर्य वाटले पण त्यानबरोबर त्याच्या बोलण्यात काही काही वसावा वसें देखील वाटले. म्हणून त्याने त्याला राजकुमाराला भेटायला त्याच्या शेकीत पाठविले.

राजाचे परम्परांशा झालेले थोडे म्हणाला "मला जातो देवें राजाचे मला येथे शाहीन आवडत नाही

"तुम्हाला तरी मला तरी कोर काय आवडत आहे या लोकांना वस्त्रांचे रूप मिळत नाही. आपणां शेकीतला मला रूपाने तुम्हालाच म्हणत करावे लागत आहे

पक्षां आणि आपणही रूप बदलून घेत आम्हाला खूब परी राहू लागला तर खुशी होऊ, असे माही का मुल बघत" राजकुमार म्हणाला

घाड्याला ते पहिले त्याने राजकुमाराला हात आपल्या हातात घेतल्याबरोबर त्याला परस्पराने मूळ रूप मिळाले

वाडू बाबा म्हणून मोठ्यात आठवून विठ्ठला जाऊन मठात व राजकुमार त्याला भेटला

विठ्ठला प्रश्न पडले, काय चित्त पुढील मुलाच्या संगीत वर मिळाले असवे परंतु राजकुमाराने घटनेने वृत्त थोडक्यात सांगितल्यावर भवच्या राजाचे नमोनेन झाले राजात विठ्ठल त्याच्या भोवडे शोधला तो राजागारे व भोवले काही दिवस तो तेथेच राहिल

यज्ञपुरोहिता

अंतर्गत राजाच्या गळीवर मोमशेखर माथ्याचा राजा राज्य करीत होता. राजाचे मोठा बळगता, पण फार हुशार राजा त्याच्या अपेक्षा पुरोहितावर फार विचार करत होता त्याला राजावाशिषाय या व्यक्तीकडे जात नसे फक्त त्याने लक्षात काय ते त्याचा मूळ धर्मव्याशिषाय झाले, त्यालाहि एक माणस झाले त्याला फार दिवसापासून पुरोहित आठवरी हाता मध्याचा आचार बदलत गेला व त्याला महण्याची विनंती विनत ना, तेव्हा राजा त्याला महण्यासाठी गेला

राजा मगयला आल्यानंतर पुरोहिताला फार अनंद झाला त्याने राजाचे आचार पाहून द गळ विनंती केली म्हणाला "हजार मांडया मागे मांडया मुकला

राजपुरोहित करावे तो कोणत्याहि वावरीत माझ्याहुन कमी किंवा लहान नाही.

नंतर त्याने आपल्या मुलाला बसले बोलाविले आणि त्याच्या कानांत काहीतरी सांगत बघे मिटले

राजाने पुरोहिताचा बळगता ही याला राजपुरोहित म्हणून नेमले व त्याच्या काय व कसे करावे हे तो मागे आपल्या तरुण पुरोहिताच्या सल्ल्याप्रमाणे राजा जे करी त्यात तो थोडक्यात त्याच्या वास्तुते शोषादीक्ष राजाचा विश्वास बसला.

एकदा राजा शोषादीक्ष म्हणाला "मी शिकारीला जेवें म्हणत आहे निचायला चांगला सुद्धा सांगा."

"उघां सूर्योदयापूर्वी चार पदका निवाळत तर तुमची शिकार चांगली वसव्ही होईल.

सुटणार आहे म्हणून ! किती गार दारा आहे. तुम्ही जाऊन माझा इतिहास त्या सोबीत लोकीनी शाळ आणून देतां का ? ” राजाने शेवादीला विचारले.

शेवादी पोळ्यावर बसून परत राजवाड्याकडे निघाला. तो राजाच्या शयनागारांत पाऊल ठाकपार, तेव्हां त्याला त्याच्या वाड्यानी काढात सांगितलेल्या उपदेश आठवला—“नवरावायको जय सोलीत सोप-सात त्या सोलीत कर्वा जाऊ नये”

म्हणून तो बाहेर उभा राहून म्हणाला—“महाराजांनी आपली शाळ घेऊन यायला पाठविले आहे.”

“कार उपडे आहे, मा आंत,” आंनुत राणी म्हणाली

“तुम्ही आणून जावी बाहेर !” शेवादी म्हणाला.

“राणीने एकच चार उघडून शाळ दिली. त्याच वेळी एक पुरुषी हात बाहेर आला व शेवादीचा हात धरून त्याला आंत ओढण्याचा प्रयत्न करू लागला

शेवादी आपला हात सोडवून व शाळ

घेऊन पोळ्यावर बसून राजा वर पहात

उभा होता तेथे येऊन पोचला.

त्या दिवशी राजाच्या चांगले यत्न म्हणून जो आला होता त्यांत त्याचा हेतू मिळाले. संध्याकाळी राजा राजवाड्यांत निराळाच होता.

परत आला शेवादी आपल्या घरी राजाच्या मनांत कधी अशी शंका येणे निघून गेला.

राजा जेवणाने पोचला तेव्हां दास आला कां काणील : राजा विचारांत पडला बाकी नेहमीसाठी हंस्तमुक्त नसून मा विषयी नवकधी करानी तर स्वतःचीच मानां ठावी करून उभे होते. त्यांनी नाचकी होणार. शेवादी निर्वास अमला तरी तोठे उदास दिसली. राणी केस पिजळून हा पंचमसंग सोडविण्यासाठी त्याला बळी रडत होती.

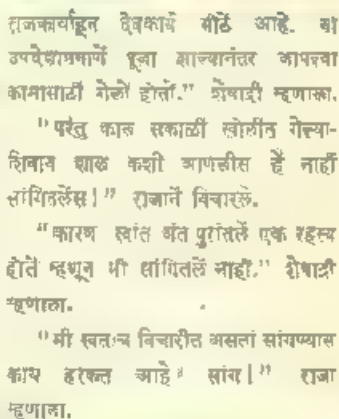
राजाने येऊन विचारले की ज्ञाने राजा जसे मनाशी ठरवून कोटाच्या काय, कळू बाळ की नाही, तेव्हां ती दक्षिण द्वारावरच्या अशिकाऱ्याला बोलावून म्हणाली की शेवादी शाळ घ्यायला म्हणाला “हैं पहा, तुला एक अण येऊन

“तुझे काम संपाने आहे, थंज ७ ठारे
बंद करून घरी निघून जा ” राजा म्हणाला

‘ नवगवायको ज्या खोर्लीत ओंपतात
या खोर्लीत कधीच प्रवेश करू नये व
अंत पुरातने गुपित काणाजवळ बोलू नये

शेषाद्रीने त्याला राणी वंदवाण्यांत उभी राहून शाळ देत असतां एक पुरुषी हात कसा बाहेर जाला व त्यानें शेषाद्रीचा हात धरून वीढण्याचा मळ केव्हावर शेषाद्रीनें स्वतःचा हात कसा सोडवून घेतला, हें सबिस्तर वर्णन करून सांगितलें.

“तू तुझ आवेस म्हणून विचारवों वा सर्वापाठीमागे काय गुपित आहे तें सांग पाहू.” राजा म्हणाला.

“महाराज ! झाल वेऊन ज्ञान असतांच मी या सर्व गोष्टीचा विचार केला होता. फोणी तरी आपला मित्र व्यापला बघ करण्याच्या विचारांत होता. आपला विवाह पण त्यानें त्याच हेतूनें ठरवून दिला होता. विवाहानंतर वीषांनीं मिळून आपला वध करण्याचा घाट घालला होता. पण मी त्याच्या बाबेंत कांदा उभा होतो. म्हणून त्यांनीं प्रथम

माझा कांटा बुर करण्याचा विचार केला होता. पण त्याचा तो हेतू साध्य झाला नाही. मला अनेकष घाटत आहे कीं आतां आपल्याला पण त्या धुवूनें मय उरलें नाहीं.”

तें सर्व ऐकल्यावर राजानें चावरींत वांघलेलें मुंडकें सोडून पाहिलें व म्हणाला - “ह्याच माझा तो कष्ट असला पाहिजे. तुझे बंदोळ बाजारी असतां मानेंच माझे ह्या जमविलें होतें.” राजानें जसें खांगून प्रभानाचें मुंडकें आपल्या राणीला नेऊन दाखविलें तें पाहून ती मोठ्यानें जोरवकी आणि वैशुद्ध होऊन पडली. तेव्हां तिचा स्वीरपणा राजाच्या लक्षांत आला. राजानें तिला तुलगांत टाकलें आणि शेषाद्रीच्या सूचनेप्रमाणें तुलगाच्या धका मुलीशीं लग्न करून घेतलें. त्याच्याच खलचाप्रमाणें तो पुढें राज्य कळ लायला

शुभांगी

एका गांवीं काशीनाथ नांवाचा एक तरुण मुलगा रहात असे. तो तसा विरोध न्ह्यार नव्हता. त्याला शिक्षणासाठीं गुरुकुलांत पाठविल्यांत आले. विद्याभ्यास संपल्यावर काशीनाथ परी परत जाला आणि पदोपदी तत्त्वज्ञानाच्या मोठीं सांगूं लागला गांवकरी म्हणत--“अरे, ज्याला व्यापण अकलहान्य मूर्ख म्हणत होतो तो नागला शत्रु, म्हणून मी लग्न करणार तर तत्वज्ञानी निघाला की !”

काशीनाथाला कित्येक मुली सांगून आल्या. त्यांत शुभांगी नांवाची एक दुसऱा व कायधू मुलगी होती. परंतु जन्मल्या पावूनच तिच्या भोगांत अनेक व्यंम्यें होती. तिचे हात, पांय, मान, कंठर पाठ सर्वच केळी नाहीं. तो एक तुणतुणें घेऊन भजनें वेढीळ होते. म्हणूनच कीं काय, तिच्या म्हणत गांवभर हिंडे व जी भिला मिले आईवडिलांनीं तिचें नांव शुभांगी असेंच घरीं व्याणून देई.

डेवले होतें. तिचें लग्न कसें होणार वा काळजींत तिचे आईवडील असतां काशीनाथ म्हणाला--“मी कतों तिच्याशीं लग्न !” त्याच्या मानेवाहकांनीं त्याला किती समजावून सांगितलें कीं तिच्याशीं लग्न करण्याचा खुलेपणा कळें नकोस, परंतु त्यानें त्या सर्वांना उत्तर दिलें--“आर्या रूपवती शत्रु, म्हणून मी लग्न करणार तर तिच्याशींच.”

काशीनाथाच्या लग्नानंतर काहीं दिवसांनीं आल्या. त्याचे वडील वारले. भरची सर्व जबाबदारी त्याच्या शिरावर घेऊन पडली. परंतु त्यानें उदर निर्वाहाची कधींच किरीर केळी नाहीं. तो एक तुणतुणें घेऊन भजनें वेढीळ होते. म्हणूनच कीं काय, तिच्या म्हणत गांवभर हिंडे व जी भिला मिले आईवडिलांनीं तिचें नांव शुभांगी असेंच घरीं व्याणून देई.

केले हाने सर्व ईश्वरकृपेवर सोडून घावे
असे मनाशी ठरवून तो बाग, ईश्रगावा बाग
आपल्या व हृदयात अस्मृती "सिखेहम" ने
मन त्या वेळी मना गाव्या सुख्यानी
शिरावला "श" वेळी त्याचा अर्थ ही
शिव आहे" असा त्यांनी मला सांगितला
तसे हाने

हृदयात बाग "सुख-मन" त्या "सुख
आकाशनी आराधना करून आपल्या कल्प
सीता सुखरूप मनवायथे असा त्याने मना
निश्चय केला, तो आपल्या प्रायश्चित्त
मृणाळा "ह्या मला एका कन्यानिर्मित
व हा जवळचा आहे दशम्या अधून एक
नामलीनकून रूप लया ठेव. शुभांनीने
समाप्ती सर्व नष्ट करून ठेवले

काशीनाथ एका निर्मलधारी जाऊन
बसला. हृदयात वसण्याच्या परमेश्वरचे
स्मरण करून दशम्याचे एकच तुकडा तुपात
बुडवून "शिवाहा"चा जाप करित तो
आपल्या तबितात टाकू लागला. त्याने इनके
खाते की त्याचे पोश गण भरले त्याने
पांड दगडून कुलाल व त्याच्या वेदना
त्याला असख होऊ लागल्या पार्वतीला
त्याची दया आली. तिने मागितल्यावरून

शकरात प्रथम हाकून काशीनाथाला वर
मागण्याला व दाने

काशीनाथ त्याला मान करून बसला,
आपल्या मनाकाला सोदव घावे हा वर
मागण्याने देवीने राहून त्या त्याची ती
स्थिति ओळखून शकरात त्याच्या हातात
तीन दगड दिले व त्यांना धोव्या
महास्थाने पुढील कोणत्याही नैवेद्य हाता
तुच्या हातात, हाच्या मनात आणून एक
डांड नैवेद्य दे. असा रागून शकर
अनघान व दाने

शिव पर्वती अतः शिव मावल्यावर धावे
र तिन्ही दगड उधळले नाशि घरी त्या
माझी बायको सर्वांग सुदरी होऊ दे
असा मनात संकल्प करून त्याने एक दगड
फेकला त्याबरोबर त्याची अष्टावक्र बायको
एक दगडमाहिती नुसत की झाली

शुभांशिका तिच्या तबितात झालेला वेदना
पाहून अक्षय वाटले ती काही बालगार
एवढ्यात काशांनाथाने त्याची तपश्चर्या
फळता आल्याने मागितले ते ऐकून
शुभांगी मृणाळा "अजून दान दगड
आहेन ना तुमच्या जवळ" म्हणू लागल्याची
हाकून एक दगड फेक "

"ठेले! नको मुवा तें, राजा झालों की
शुद्ध करावं लागणार, "अहिंसा परमोर्ध्व."
ती आ हच्छेने तपश्चर्या केली होती ती
पूर्ण झाली आहे बाकी पुढे पाहून वेळ"
असे सांगून त्याने ते दोन्ही दगड कोनाळात
ठेवून दिले.

दुसऱ्या दिवशी जेव्हा काशीनाथ भिक्षेला
निघाला तेव्हा शुभांगी कमरेवर चाय
वेऊन नदीवर निघाली तिथे ते सौंदर्य
पाहून सर्वांनी डोळे दिपून गेले कित्येक
परिचित लोकांनी अवलं वेऊन तिच्याजवळ
चवकशी केली—"कोण आहे तुम्ही?" ती

शुभांगीच आहे हे जेव्हा शिष्या शोधून लोकांना समजले तेव्हा त्या गोष्टीवर कोणाचा विश्वासच बसत नाही. बॉटल जो कोणी नेटे त्याच्याशी ती उभी राहून बोलत राहली त्यामुळे नदीवर पोचावला तिचा फार उद्वीग झाला.

जवळच्या दिवशी रात्री एक राजनर्तकी राजवाड्यातून पळून गेली होती. तिच्या शोधाचे राजाचे शिपाई हिंडत होते. काही शिपाई घाटवर झोप काढीत आले शुभांगीला पाहून त्यांना हीच राजनर्तकी असेल असे वाटले. तिने अनेक प्रकारे त्यांना 'सांगितले की ती काशानाचाची बायको शुभांगी आहे, परंतु शिपाई ऐकत ना. शिप्यांन त्याच वेळी काही नाच मित्रा - मागत निघाला अचाना शुभांगीला राजाचे शिपाई धरून घेऊन

जात असल्याचे कळले. तो पळत पळत परी गेला व एक दगड हातांत घेऊन मनांत म्हणाला- "माझी बायको अखेर होऊन शिपायांच्या हातून भायली सुटका करून घेऊन येऊ दे." असे म्हणून त्याने दगड फेकला.

बोव्हा वेळाने शुभांगी जखमांपासून रुपे परी परत आली. अखलाळा पाहून स्वतः काळीनाथ पण धरधर कांपू लागला. त्याने हृच्छिन्याप्रमाणे त्याची बायको अखल साप्याने आठवेपर्यंत हो तसाच कायत राहाला. पण त्यानंतर पुन्हा तो मांजत गेला आणि तिसरा दगड उचलून मगलत म्हणाला- "माझा बायकोला तिचे तूळ रूप देवा" आणि असे म्हणत दगड फेकून दिला शुभांगी पुन्हा आपल्या अहाकळ रूपे त्याच्यासमोर उभी राहिली.

परोपकारी गोपाळ

हक्का कांतिलाळ बायको व मुलांसह गोपाळच्या परी आला व म्हणाला- "अहो गोपाळराव! तुमच्या शिष्याय आम्हाला मदत करणारा कोणी नाही हो, मी याच गावी लहानाचा भोळा झाले. व्यापार करण्यासाठी म्हणून मोठ्या गावी जाऊन राहालो व्यापारांत तुकसान झाले. वारा येई झाले तेथे जाऊन. सर्व धाकडून बसलो आणि आता आलों आहे हातत करवंदी घेऊन. डोक्यावर कर्ज चढले आहे. तुम्ही थोडा हातभारा दिलत तर उद्धार होईल मया गरिबाचा. शत्रुचे मी बंधेच राहीन म्हणतो मया काय हुकुम ?"

"माझ्याकडून होईल नेबडे मी न्बसुलीने करीन एवढे तुम्हाला वचन देतो." गोपाळ म्हणाला

पुर्वी कांतिलाळ बायें गांवांत घर होतें थोडी फार अमीन पण होती. त्याचे घर गांवाबाहेर होतें. घर जुनाट होतें. बारा वर्षांपूर्वी तो गांव सोडून गेला तेव्हा त्याने जमिनीबरोबर घर पण विकून दाकण्याने बनविले होतें. पण कोणी ते विकत घेतले नाही आता बराच्या भिती पडू लागल्या होत्या व त्यावर गमत उगवले होत.

अमीन विकून जे पैसे मिळाले ते कांतिलाळने व्यापारांत लावले इमारती लाकडाचा घंदा केला व चोर बाजारी करून खूप पैसे मिळविले. तसा स्वभावाने तो आळशी आणि शेरा रंगेक होता. यनी विनोदासाठी त्याने पुष्कळ पैसे बाया धाकले वार्हेट संगतीत आणि ऐश बाराभांत राहून पुष्कळ पैसे गमावून बसला. त्यांत

कांतिनाथने दोन दुभत्या माई विकत घेतल्या आणि दुध विकतून पैसा मिळवू लागला. खेडेगांव पेक्षा शहरात दुध महाग होते, म्हणून कांतिनाथचा मुलगा शहरात जाऊन दुध विकू लागला आणि पैसे प्राप्तीत दळे लागले. तसे थोडे दुध व इही गावात वण विकले जाई. दुधात पाणी घालून विकायला कांतिनाथ मागे पुढे पहात नसे. म्हणून दुधाच्या व्यावसायिकां स्व फायदा हाक लागला. शिवश्या माईच्या बाबांसाठी वण स्वर्च होत नसे. कारण गांजावळच्या रानात माई स्वूच जळून येत.

गोपाळने पिंपळाच्या वारावर त्या नाग शिल्लेची प्रतिष्ठा केली. गांवकरी नाग शिल्ले-समोर शब्दा मक्तीने पैसे, फुले व फळे आणून देवीत नवम करीत व दुग्धाभिरुक् करीत. अभिरुक्ताला लागणारी दुग्ध कांतिनाथलाकडूनच घेत.

नागपंचमीला गोपाल भक्तदुध नगपुजेला गेला. देवदत्त कुलावण्यामाझा लक्ष्मण पंचपक्वान्ने बराबर घेतला हे तो व दत्तन मुलगा गडून दुध घेऊन आला. परंतु वातर त्याला टेंब लागली. महु अग्निनीच एवढा व सर्व दुध वाहून गेले.

वाटेनच कांतिनाथने घर हेत गोपाळ त्याच्याकडे गेला आणि कुसलवार्ता विचारून त्याला म्हणाला—“हं पहा कांतिनाथ! माझी नागपुजेसाठी घळन तें दुध घेऊन निघालो होता तें सर्व ताडून गेले आहे. म्हणून थोडेसे दुध हवे आहे.”

“अहो गोपाळराव! कळत दुध अजायबी तुम्हाला गरजेच फाय होती. मी माही का येथे. नागराजाच्या अभिरुक्तासाठी सर्व माझ्या घराचे दुधच घेऊन जाताना तुमच्यासमवेत लोक येताना व दुध घेतात म्हणून त्यापास चालतो.” कांतिनाथ म्हणाला.

कांतिनाथच्या बायकोने दुध आणून गडून घातले. अभिरुक्ताला त्यावर लक्ष्मी कांतिनाथच्या बायकोकडे तीर्थ-प्रसाद देऊन आली.

दुसऱ्या दिवशी कांतिनाथच्या घरी एक विचित्र गोष्ट घडली. कांतिनाथची बायको दुध एका मोठ्यान आणायला गेली तर चालतो की नागराजाच्या मुद्दां तें असण ज्ञान असणे देवाने चांगली सोद मोठ्याचे ठरविलेले दिसत आहे. काही लोक त्याचे उत्तर देत विचारित “अहो, पण देव इतने मुले बाबरी. कांतिनाथच्या सर्व जंगला दिवस कां गप्प बसला !”

नाग पुढला त्यादिवशी सर्व दुध फेकून पावे लागले.

सत्याकाळीण तशीच गोष्ट घडली. मांय त्या भाळ्यातच घेऊन कां घेतो, हे कोणाला काही कळतना गांवभर त्या गोष्टीची चर्चा सुरू झाली. लोक म्हणू लागले की कांतिनाथ दुधात इतके पाणी घालतो की नागराजाच्या मुद्दां तें असण ज्ञान असणे देवाने चांगली सोद मोठ्याचे ठरविलेले दिसत आहे. काही लोक त्याचे उत्तर देत विचारित “अहो, पण देव इतने मुले बाबरी. कांतिनाथच्या सर्व जंगला दिवस कां गप्प बसला !”

नागराजाच्या अभिवेकाला तो जे दूध विकतो त्यात सुद्धा तो पाणी घालतो म्हणून देव रागावला असणार." काही लोक म्हणाले.

कातिलालची बायको इतीश म्हणाली - "तुम्ही गोपालला दूध विकून त्याच्याकडून पैसे घेतलेत म्हणून देव रागावला असेल, नेऊन या त्यांचे पैसे परत."

कातिलालकडे त्याप्रमाणे पैसे परत नेऊन दिले. परंतु पुन्हा तसाच सांघ घातल्यानून निघाला. तो रोज दूध काढी आणि रोज ते

मी त्या गोपालला फक्तही असे परत

११ हे पाहताच गोपालने नागपुत्रा व

दुध संपव नंतर संध्याकाळी जवळ जेवून

कडे दुर्वाच्या त्या संगणन मध्ये जेवून

वाढवून रागाव 'अरे पाह' कातिलाल

मी तुम्हा सर्वनाश करीन तू पाणी घालून दूध विकतोस आणि रागाव्या असणाऱ्याच्या दुधातसुद्धा पाणी घालतोस हे तुम्हा

हातभार लावला आणि माझी पारावर पतिष्टा केेली त्याला देखील तू पाणी घालून दूध विकलेस काय' मी तुम्हा हा

पत्तान ठव

११ जेवून मी त्या दूध मध्ये

एक चमचा मीठ घालून परत, तुम्हा

ज्याला, तुम्हा करणार नाही क्षमा करा

परत म्हणून ते दूध त्या दूधच्या भाग्याला

हात लावून नेऊन घेऊन

ज्यातवर ते कातिलाल ने रागावून चमचा

दिल नाही तो पुढे दूध विकू लागला

आणि एक प्रमाणिक दूधकार म्हणून

परिचित झाला

कुंभिकाच्या गोटांत जन्मलेल्या सात राजांवर आधीक त्याच्याची आपली मुलगी गायत्री पोळानी जो घुमाकूल मांडला नोला हिच्याशी लग्न करून देईन असे त्याने होता त्याच्या कागाळ्या मेंघिलेच्या राजाच्या दबडी पिडून बाहीर केलें.

कातावर येऊ लागल्या, तेव्हा तो कुंभिकाला दबडी पडून कित्येक नहण रावली आरुचून म्हणाला "तुझा सोड राज्यात आले सुधांभा नाळशावर अणणें माटें उत्पन्न करीत आहून तरी त्यांना ताळशावर काम नाही. सहज एका सुंदर मुलीशी आणख्य साठी काय तो लवकर उधाव कर. आपलें लग्न हाहेल या आशेने ते त्यांना बळवून बैस सरी करून टाक किंवा आले होते.

जगांत नेऊन सोड."

प्रत्येकाजें आपल्या शौर्याच्या चरपना त्याला ताळ्यावर आणणें कुंभिकाच्या मुलू केल्हा, एक जण 'त्या पोळांचीं शिंगें शक्तिबाहेर होतें. त्या घरजांत कित्येक मोहून टाकले' असें देखीक म्हणाला. जलमी झाले व कित्येक ठार झाले, काहीं आणखी एक जण त्यांचीं हाडे मोहून उपाय घुचला नाही तेव्हा त्या पोळाना टाकण्याच्या सप्पा सांगू लागला.

दरवही पिटविळी तेव्हा कुंभिकाचें भंदाण
ण तें सर्वे कळविलें कुंभिकाच्या दूतांनी
सात साठानां सर्वे प्रजेला कसं भयभीत
करून सोडलं आहे त्याचें वर्णन नंदामात्र
केलें तें ऐकून नंद यशोदा, क्रीवर
बलराम व कृष्ण बोधांसा व आपणही काहीं
गवळ्यांच्या मुलांना घेऊन निघाले

कुंभिक जावली साई व बेहुणा बोधांच्या
स्वागतासाठीं सामोरा गेला. कुंभिकाची वाळूको
घर्मदा आपल्या नणंदेला प्रेमानें भेटली व
तिला बोळावून घरांत नेलें. कुंभिकाचा मुलगा
श्रीधाम आपल्या माते मावदांना भेटला. देखून किंवा दड करीक ती योगावका तयार

त्या दिवशीं रात्री त्या सातहि राक्षसी
बांडाना कृष्ण आपल्याचें कळलें व आपला
प्रताप दाखविण्यासाठीं त्या कां काय त्यांनीं
भाईना हल्लीं मारून गोठ्यांत गडबड सुरू
केली. नंतर कुंभिकाच्या अंगणात येऊन
गोठेभोळ्यानें इकाचका फोडून लागले आणि
खुरांनीं अशीच जोरवाडू लागले. नंतर
त्यांनीं बडकीं धेडलीं, मिरी पाडल्या
घारे तोडलीं, गावळा भोडल्या, मांडव पाडले
व नांना तन्हेचें उपद्रव सुरू केले. बायका
व मुले मिळून मोठ्यानें ओरडू लागली.
फुलारक्या माणारे तरुण गोप मळ जाऊन
दडून बसले.

उन्हादस्यावर कुंभिकानें सर्वे गोग तस्माना
बोळाविले. आपल्या मुलीला वसलकरांनीं
समजून सर्वासमक्ष उभी केले व म्हणाली—
“गोपतल्ल्य हो! हाडिलेंत ना! हे माजलेले
पाळ म्हणजे दिगाजसारखें तिहासारखें
बळिष्ठ आहेत यांना धडणीवर आपणावयाचें
आहे. आपल्या या मयलाळा दुसऱ्या
मदतीनें यश येईल अशी अपेक्षा करून मी
तुम्हां सर्वांना बोळाविलें आहे. यांचा बडबी-
वर आणि झकलीं नाहीं तर राजा जी शिक्षा
देईल किंवा दड करीक ती योगावका तयार

होवें जमेल. तुमच्यापैकीं जो कोणी वा
कोणी यशस्वी होईल त्याच्यालां मी आपल्या
एकल्या एका पुलीचें कम करून देईन.”

तरुण गोप ती अट ऐकून मातेपुढें
सरू लागले. नीळाचें सौंदर्य पाहून त्यांना
उत्साह उचवळून येई. पण त्या राक्षसी
घट्याकडे पाहिले कीं त्यांचा घोर खचून
जाई आणि धाव भर भर कापूं लागत.
म्हणून एकहि गोप पुढें पाऊल टाकामकर
तयार होईना. किंकीर्ण विमूढ होऊन
पहात उभे राहिले.

तेव्हां नंदाचा एक दुराचा जातेवाईक
गोषवंत नांवाचा गवळी म्हणाला—“वा
वाजलेल्या बैजांना ठार करतां आलें नाहीं
तर माझे एवढे बळ व पराक्रम व्यर्थच
पहात एका क्षणांत यांची मस्ती जिरवितों”
असे सांगून ते बैल होते तिकडे गेला इतर
सर्वे दुरून बाडावर चढून, उचवळाच्या
जागेवर चढून दड्य पाडू लागले

गोषवंतानें एका मरत बाळवाला जोरानें
तुळा उचळा त्या ग्रीववर पाहणारानां दर्प-
ध्वनि करून टाळ्या वाजवल्या. दुसऱ्या
क्षणाळा सातहि पोळ त्यांच्या अंगावर
घुटून पडले. कृष्ण ते पाहून मनांतल्या-
न नांना मारू लागले. गांघळ उडून गेला,

मनांत म्हणाला “याला कोणी सांगितलें
होतें आपला जीव गोव्यांत टाकायला! हे
बैल त्याची कुडी काडून टाकतील. त्याला
जिवंत सोडतील असें वाटलें होय त्याला!”
व तसेंच झाले. बैजांनीं त्याला शिंगावर
उचवून सालीं जमिनीवर पाडले आणि
पायांसाठीं लादवून लाथा झाडून दूर
फेकून दिले

हाडोकर उडून येता. गोषवंताचा दूर
फेकून दिल्यावर ते सडिं गंधत पहायला
उभे असलेल्या गवळ्यांच्या अंगावर धाबट
व त्यांना मारू लागले. गांघळ उडून गेला,

तेव्हा कृष्ण बलरामाला म्हणाला-“है बैल नसून राक्षस आहेत. नाही तर बैलांच्या मुर्तात इतकी छुडाची मानना कोठून बसणार! इतकें साहस तरी कोठून असणार! कुंमिकाला मीच भवत करतो.” असो सांगून तो बैल होताने त्या बाजूला निघाला. ते पाहून नंद यशोदा ओरडू लागले-“नको रे बाबा! नको! तू तिकडे नको जाऊ.”

कृष्ण मुठी आकटून बेंत असलेला पाहून बैल रूपांत वसलेले तावडि भाऊ एकदम त्याच्यावर तडून पडले. कृष्णाने समोहन

येणाऱ्या पहिल्या बैलाच्या मुस्कटांत बशी एक भडकावळी की त्याला तिरिमिरी आल्यासारखे झाले. त्याची शिंपे भरून कृष्णाने त्याला सोदले व इतर दोघा तिघां बैलांना अडवले. एका बैलानी शेपटीच हातीं आली ती भरून कृष्णाने त्याला आपल्या चारी बाजूला बसे गिरगिर फिरविले की इतर बैल परस्परांच्या अंगावर भादळले. कृष्णाचे ते अद्भुत कार्य पाहून प्रेक्षक गोप तरुणांनी तोंडात मोठे पातळी, वशुं कांहीं त्यांना दाखविण्यासाठीच कृष्णाने तो डाक्याचा खेळ मांडला होता नीळाने पण कृष्णाचा पराक्रम पाहिला, ती कौतुकाने व प्रेमाने आपल्याकडे पहात आहे हे ओळखून कृष्णाला फार फार आनंद झाला.

कृष्णाने त्या बैलांना कांही वेळ माकडांसारखे नाचवून शेपटीं एकेकाच्या डोक्यांत असा एकेक मुक्ता मारला की ज्याचे तोंडच फुटले व काळनेमीचे ते सातहि पुत्र भडभडा रक्त ओळू लागले कांहीं वेळाने त्यांनी अंग टाकले ते पुन्हा उठले नाहीत. नंद यशोदा दोघे पांढर आले व आपल्या काळवया व पराकमी मुलाला वेगाने पोसायी बळज त्याची पाठ ओपरली. कुंमीक

आपल्या मुलीला घेऊन जवळ आला व तिचा हात कृष्णाच्या हातांत देत म्हणाला “तुझ्या पराक्रमबद्दल तुला हे बक्षिस दे!”

नंतर त्याने कृष्णाला व नंद यशोदेला बखामरणे देऊन त्यांचा सत्कार केला. त्याने इतर गवळ्यांना व गोप तरुणांना इतर बहुमूल्य वस्तु देऊन त्यांचापण सत्कार केला. नंतर हो नंदाला म्हणाला-“बंददादा! तुमचा मुलगा शूर व पराकमी आहे. त्याने आम्हाला व आपल्या सहकाऱ्यांना मोठ्या संक्रांतून बाचविले. मी तुम्हाला व तुमच्याबरोबर आलेल्या गवळ्यांना आपल्या सहलांबवी माहेथे दान करतो. बघो म्हणू नका.”

नंद म्हणाला “वेड्या, माझ्याकडे माई बोच्या का आहेत! कृष्ण सन्महा तेव्हागमून आपल्याकडे गोघन वाटत आहे व दूधपण किती देऊं लागला आहेत! दुधा इच्छाला तोटा राहिला नाही.”

तो दिवस फार आनंदाने घालवून नंद व यशोदा आपल्या सुनेला, तिचा साऊ श्रीधाम याला व इतर लोकांना बरोबर घेऊन वृंदावतला गेले.

कृष्ण पीतांबर नेसून मोर मुकुट धारण करून व फुलांचा हार गळ्यांत घालून

सुरकीयान करू लागला आणि आपल्या सख्या गुराक्यांबरोबर माई चरायला घेऊन जाऊं लागला.

भक्तां कृष्ण व बलराम हजर गुराक्यांबरोबर बसुनेच्या काठी माई चरायला घेऊन गेले. त्यांनी माईना चरायला सोदले व दोघे एका वडाच्या छाडाखाली बसले. गुरास्त्री एक न एक खेळ खेळत होते.

तेव्हा नामदेव व भरद्वाज दोघे मुनी तीर्थ यात्रा करीत तेथे आले. सनोर एक भव्य नटवृक्ष पाहून हाडाबदळ आले व त्या हाडाख नीन प्रदक्षिणा घाळून नमस्कार केला.

स्वामीं लेवें लेळस असलेल्या गुरास्वामांना विचारलें—“मुलांनो! आम्हांला यक्षुनास्नान करावयाचें आहे. मगरी, सुसरी आणि सांपाचें भय नाहीं अशी निराशय जागा कोठली, सांगाल का?”

प्रत्येक गुराखी दुसऱ्याकडे बोट दाखवून म्हणाला—“त्याला विचारा” मुलें चडा-करीत आहेत व मुनींना शय येईल कदाचित मसं वाटलें, म्हणून कृष्ण लठून पुढें आला व आपणें म्हणाला—“मुनीश्वर! स्वामांला वांगल धाट कुडला हें या मुलांना काय कळणार! मी एक दिव्य धाट दाखवितो.

वापण स्नानसंध्यादि आटोवून इकडे परत यावें. आमच्याजवळ पुष्कळ दही आहे व पोदे आहेत. खीरपण पुष्कळ जाणली आहे आम्ही बरोबर, तुम्हांला जें आवडेल तें खा. तें नको असेल व वारोण दूध हवें असेल तर आम्ही काढून देऊ. मी नंदाबा मुलगा, मार्शें नांवां कृष्ण व हा मासा दादा मळराम.”

दोघां मुनीश्वरांना ज्या गुरास्वामांचा तेजस्वी चेहरा पाहून आश्चर्य वाटलें. इतक्या सुंदर व तेजस्वी मुलगा गवळ्याच्या घरी कसा काय जन्मला मुला! थोडा वेळ होले मिटून दोघे बसले, दोघें भिकाळ्यानी मुनी होतें. म्हणून ज्यांना दिव्य दृष्टीनें सर्व कांहीं कळलें व त्यांच्या मनाचेंसमाधान झालें! म्हणाले—“आमचे केवढें भाग्य! ब्रह्मादिक देवांना मोठ्या कष्टानें कर्षीकर्षी ज्याचें दर्शन वडतें त्याचें दर्शन आज आम्हांला इतकें सहजें घडलें. तुला पुत्र म्हणून मांडीवर घेऊन ज्ञानी जेळविले ते आईबाप व बंधुबंधव किती भाग्यशाली आहेत.” असें म्हणून कळून दोघे पुढें गेले.

कृष्ण गोपवाल्कांसह नित्य गाई चरायला घेऊन जाई. तो मुरली वाजवी, मुलें खेळत,

Fullscreen

127

62 / 72

मृत्यु गान करीत. दिवसाभराून दिवस जाणवतानें वात होतें.

एकदां कृष्ण गुरास्यांबरोबर यमुनेच्या काठानें दूर गाई घेऊन जाला. दुसून एक मोठा डोह बिसला. समुद्रासारख्या खोलांत मोठ मोठ्या लाटा येत होत्या. आपली एक आश्चर्य म्हणजे त्याच्या काठानीं हवा झुपित होती. हसकी कीं झाडांची व वेलींची पाने कोमेजून गेली होती. एक पक्षी किंवा प्राणी जिवंत दिसला नाहीं.

त्या डोहांत कालिया सर्प राहतो, त्याच्या तोंडांतून अग्निआळा येतात, त्याला गरुडाचे पण भय वाटत नाहीं, गंगेचे गोष्टी कृष्णानें ऐकल्या होत्या. तो डोह पाहून कृष्णाला त्या सर्व गोष्टी खऱ्या असल्याचा वाटल्या. त्या सांपाचा गर्वभंग करून डोहाचे पाणी गाईगुरांना प्यायला शुद्ध केले पाहिजे असें

कृष्णानें ठरविलें. या शिवाय त्या सांपाच्या हातींवांचव सांपांनीं हुंदावनच्या जवळ पाशच्या जोकांना भंडावून सोडले होतें. म्हणून कालियामर्दन केल्यास त्याच्या बंधु-बांधवांचा दहशत बरोच असें वाटून त्यानें या कामांत बोडादेसील तशीर करवां कामा तसें असें मनाशीं ठरविलें.

कृष्ण डोहाजवळ गेला. एका कंदन-वृक्षावर चढून डोहांत उडी टाकण्याचें त्यानें ठरविलें. तो कोणाजवळ काहीं बोकला नाहीं. त्यानें आपली गुरकी व मोरसुकुट काढून एकाजवळ दिला. डोक्यावरचे केस छान बांधले. पायांतल्या बटाणा काढून ठेवून झाडावर चढला आणि डोहांत उडी टाकली. त्यानें उडी टाकली त्या जागीं डोहाचें पाणी हतके उंच उडाले की आकाशाला जाऊन भिडले.

अरण्यपुराण

[९]

काले कुळकुळीत रेडे काळपत्री डोंगराचा कडा कोसळाचा तसे खाली जाऊं लागले. त्यांच्यामगेर किती मोठा व्याघ्रान असला म्हणून त्याचा कितीसा टिकाव लागणार? बापोनाला भानान पेऊं आला. तो उठला व पळून जाण्यासाठीं वाट हुडकुं लागला. परंतु दरीच्या दोन्ही बाजूला उभा कडा होता. मणिषवाहनाच्या सैन्याशीं कुंजण्याची बाघोबाच्या मनांत मुलीच इच्छा नव्हती.

इतक्यांत अडडांड 'रामू'च्या पायां-साली काहीं तरी गळतें सुटतचें गेलें. त्यानंतर जालेले रेडे पण तुडवीत गेले आणि दोन तीन पांथ वसळून त्यावर पडले मुद्दां.

रेडे इकडून व गाईंबरोबर म्हाशी तिक-डून दरीच्या तळाळा जाऊन पोचल्या. मौबळी 'रामू'च्या पाठीवरून साली उतरला आणि बाघ्यानें जोरझोर म्हणाला—“एक ! यांना निरनिराळे कर नाहीं वर बांची आपसांत टकर सुरू ध्यायची. तो स्वतः 'बू' करून गुरांना शांत करूं लागला. बाघोबाचें माणोत्क्रमण होऊन गेलें असल्यामुळे त्यांच्यावर भिभाडें आणि घारी पिरव्या पालें लागल्या.

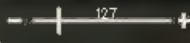
पुन्हां खोऱ्यांत लोळ बाघ्याची परज नव्हती. म्हणून एकुनें व 'भानानें' त्यांना अडवतें.

“बाघोबाची जास्त दुर्दशा ती काय होणार होती? तसा मोठा बहादूर तो

Fullscreen

127

64 / 72

कर्धीन नव्हता. त्याचे कातडे काढून नेऊन पारावर बांधले तर संमत होईल.” असा विचार करून मौवलीने कंवरपट्ट्याला लांबत असलेला आपला तुरा काढला.

मनुष्यांच्या वर्गात बाढलेला दुसरा तरुण मुलगा एकदा नाचाचे कातडे काढण्याची द्विषत कर्धीन दाखविणार नाही. त्याला तें येणार पण नाही. पण मौवलीला तो खेळ वाटला. दोघां लांडग्यांनीं तोंडांत कातडे घेऊन त्याला मदत केली. एक तास लागला पुरे कातडे पावलापल्य.

इतक्यांत कोणाचा तरी हात मौवलीच्या स्त्रोवावर पडला. त्यानें तोंड वर करून पाहिले, तेव्हां बंदूक घेऊन बळदेव उभा असलेला त्याला दिसला. मनुष्य बळ येत असलेला पाहून दोन्ही लांडगे तुर बागूला बाळून पाहू लागले.

“तुझे डोकें फिरले आहे का ! एकत्र्याने नाचाचे कातडे काढणें क्षम्य आहे का ! रेव्हांनीं याला कोठें ठार केले ! हाच तो रंगडा बाव ना ! थळा ठार करणाऱ्याला क्षमर रुपयाचे बक्षिस मिळणार आहे. मो पाला दाखवून नें बक्षिस मिळवीन तेव्हां

तुलादेखील एक रुपया इनाम भरणून देईन. घुरांना तूं उगाच पळविलेंस. पण या खेपेस माफ करतो.” बळदेव म्हणाला.

मौवलीने कातडे काढण्याचे काम चालूच होतें. तो म्हणाला—“ओहो ! म्हणजे हें कातडे दाखवून तूं बक्षिस मिळवणार आहेस आणि एक तुकडा माझ्यासमोर फेंकणार आहेस ! पण मला हें कातडे दुसऱ्याच कामासाठीं हवें आहे.”

“बाघाला मारलें कीं गांवकरी त्याच्या निघा बाळून टाकतात नाहीं तर त्याचा आत्मा गांवाच्या चारीबाजूला विरज्या घालून

गांवकऱ्यांना वास देत राहातो.” असें सांगून बळदेव नाचाच्या मित्रा जाळून टाकायला थोडा पुढे क्षाला. मौवलीने त्याला अडविले.

त्यावर बळदेव रागावून म्हणाला—“मी कोण आहे मला जोळखले नाहीस तूं ! मी गांवांतस एक मोठा शिकारी आहे. मला जें बक्षिस मिळेल त्यांतला तुला पाव आणा देखील भिळणार नाही. त्यानंतर गांव पायलाकरवीं तुझी पाठ चांगली मऊ करवीन. सोड त्या बाघाला आणि ये इकडे.”

“मला काम रे याच्याशीं काम, एक ! आत्मा गांवाच्या चारीबाजूला विरज्या घालून हा मनुष्य वहा मला वास देतो आहे !”

Fullscreen

127

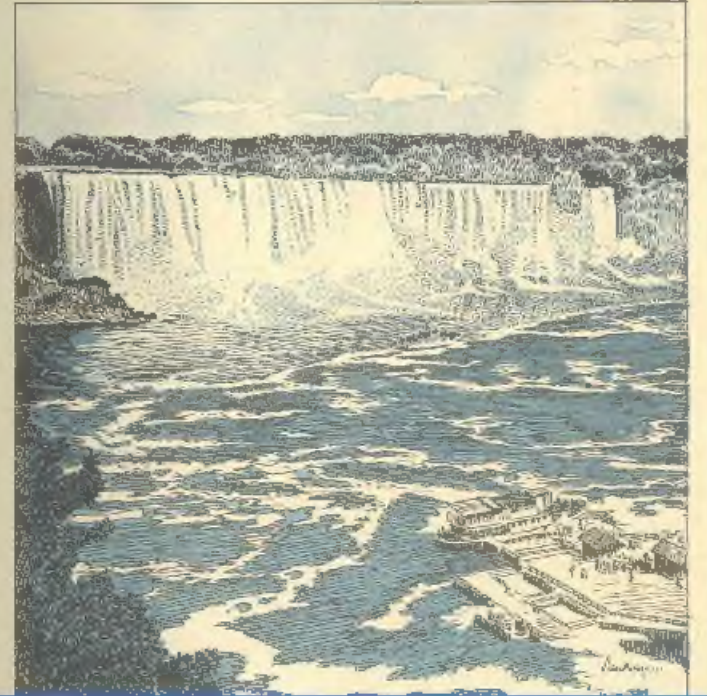
66 / 72

जगातील आव्हाने:

६३. नायगारा-अमेरिकेतील धबधबा

नायगारा (म्हणजे जलमार्जन) चा धबधबा अमेरिका व कॅनडाच्या सरहद्दीवर आहे. हे दोन धबधबे आहेत. कॅनडातल्या धबधब्याला 'हॉर्स शू' (म्हणजे घोड्याचा माथ) म्हणतात. या विजात अमेरिकेतील धबधबा आहे. याची रुंदी १,००० फुट आहे व उंची १६५ फुट.

मौबली लांडग्यांच्या भाबेंत ओरडला. दुसऱ्या क्षणाकडे बलदेव जमिनीवर झुल्लात पडला होता व त्याच्या उरावर एक लांडगा उभा होता. मौबली आपल्या कामांत गर्क होता. काम करीतच म्हणाला- "बलदेव! तू म्हणालास तेंच खरे, मला तुझ्या हातचा पर आषादेतील मिळणार नाही. या बापाशी माझे जुने हातवेर होते. मी आज मूठ घेतला."

दहा वर्षांपूर्वी बलदेवला एक असा छोट्या शकला नसता. याशिवाय बापापासून वृद्ध उगवणाऱ्याला मदत करणाऱ्या लांडग्यांचा सामना कसा असतो हे नव्हते त्याला बाहेर.

"बाबा रे! मी नातारा झालो. तुला साचा सुराखी स्पमवत होतो. ती रूक होती माझी. बोड मला, मी जसो, तुझ्या वाटेला

मी जाणार नाही. तुझे हे नोकर माझे लचके तर नाही सोडणार?" बलदेव शवावया कले लांगला.

"नाकता हो! पुन्हां माझी खोडी काढायला येऊ नकोस! एक, सोड त्याला!" मौबली म्हणाला.

एक बाजूला होताच बलदेवने गावाची वाट धरली. मागे वळूनदेखील पाहिले नाही. तरी तिरक्या डोक्यांनी पावरत मोकरीकडे पहात निवार करीत चालला होता की याच्या अंगात मृत तर खिरलेले नाही! त्याने गावात आऊन भुतांचे तिसट मीठ छावून वर्णन केले. पुजारी बोड बासून ते वर्जन ऐकत निक्षेष्ट उभा राहाला. कातडे काढून पुरे होईपर्यंत काळोख पडू लागला.

[पुरीक, गोष्ट पुरीक वंकी]

